

Emil Frelj

Sto let rojstva Václava Talicha

Z velikim spoštovanjem se letos spominja Češkoslovaška in z njo ves kulturni svet stoletnice rojstva (28. maja 1883 v Kroměřížu) ene najslavnejših dirigentskih osebnosti v prvi polovici našega stoletja, češkega narodnega umetnika Václava Talicha. Njegovo umetniško delovanje je tesno povezano tudi z razvojem glasbene kulture v Ljubljani pred prvo svetovno vojno. V tedanjih slovenskih glasbenih krogih je zapustila močan odmev izredna umetniška osebnost, katere pedagoški vpliv je prešel tudi na slovenske glasbenike. Kako je vzljubil Slovence in našo domovino, dokazuje, da se je poročil s slovensko pianistko V. Prelesnikovo. Vse do njegove težke bolezni sta v poletnih mesecih najraje obiskovala naše gorske kraje in letovala v Bohinju.

Talichovo umetniško delo je mnogostransko in razvejano v vse smeri glasbenega ustvarjanja in poustvarjanja. Neizmerne so njegove organizacijske in umetniške zasluge pri snovanju Češke filharmonije, ki jo je s pedagoško pronicljivostjo in veliko umetniško potenco dvignil v orkestrsko telo svetovnega slovesa. Tudi ustanovitev Češkega komornega orkestra in njegov interpretacijski slog sta sad njegovega poustvarjalnega dela. S svojo močno umetniško inspiracijo in široko repertoarno politiko je z obema orkestroma ustvaril temelje tako imenovanega »zlatega fonda« česke glasbe. V usodnem letu 1939, ko je nemški zavojevalec okupiral Češkoslovaško, je bil v veri neuklonljive narodne zavesti in kulture, na njegovo pobudo organiziran prvi Praški glasbeni maj, predhodnik sedanjega uglednega mednarodnega glasbenega festivala Praška pomlad. Poleg Češke filharmonije ki ji je bil umetniški vodja od 1919 do 1941, s presledkom delovanja na Švedskem v letih 1931—1934, je bilo njegovo plodno sodelovanje po drugi svetovni vojni povezano tudi s Komornim orkestrom Slovaške filharmonije, ki ga je dvignil na evropsko raven.

Neizmerne so njegove zasluge tudi pri dvigu umetniške ravni slovite Opere Národního divadla v Pragi, ki jo je kot direktor vodil devet sezon od leta 1935 do polovice leta 1944 in po triletni prekinitvi še eno nepolno sezono po osvoboditvi od 7. julija 1947 do 1. marca 1948, prav v času mojega dveletnega delovanja v Pragi, ko me je vezalo osebno poznanstvo s tem vélikim glasbenim umetnikom in iskrenim prijateljem slovenske in jugoslovanske kulture. Prav direktorju Talichu sem dolžan veliko zahvalo, da mi je kot praktikantu tedanje druge praške operne hiše Vel'ke opere 5. kvétna, ki je mimo Národního divadla

samostojno delovala kot avantgardno operno gledališče novih interpretacijskih smeri, v zgradbi, danes preimenovani v Smetanovo divadlo, dovolil v študijske namene prisostvovati glasbenim in režijskim vajam in predstavam v slavnem Národnem divadlu. V občasnih srečanjih se je v pogovoru vselej rad zatekal k svojemu delovanju v Ljubljani in se spominjal naših in čeških umetnikov, ki so takrat delovali pod njegovim vodstvom pri nas.

Obdobje Talichovega praškega delovanja na opernem področju štejejo še danes za najuspešnejšo ero umetniškega razvoja Národnega divadla v Pragi v vsej zgodovini te renomirane češke kulturne institucije.

Prav tako je njegovo mladostno delovanje v Slovenski filharmoniji in ljubljanski Operi v letih 1908 do 1912 neizbrisno zaslužno za slovensko glasbeno kulturo, kjer je mladi Talich kot uspešen violinski virtuoz doma in v svetu nadaljeval umetniško pot tudi za dirigentskim pultom. Po vmesnih postajah v Odesi, Tbilisiju in pri Orkestralnem združenju v Pragi, je svoje začetno dirigentsko delovanje prenesel v Ljubljano, kjer je pod okriljem Glasbene matice z ljubljanskim Društvenim orkestrom prirejal koncerte z bolj ali manj amaterskimi godbeniki. Vendar je prvi koncert pod Talichovim vodstvom 23. julija 1908 doživel tolikšen uspeh, da so društveni odborniki resno prešli k preoblikovanju orkestra. Dopolnili so ga s profesionalnimi godbeniki s končanim konservatorijem in orkester preimenovali v Ljubljanski koncertni orkester. Prirejali so samostojne filharmonične koncerte in skupne koncerte z Glasbeno matico in igrali na pomembnih slovesnostih, društvenih proslavah, plesih in promenadnih koncertih. Orkester je pogodbeno sodeloval tudi pri slovenskih opernih predstavah in občutno povzdignil njihovo umetniško raven.

Novi Ljubljanski koncertni orkester je prvič nastopil 1. oktobra 1908 pod impulzivnim dirigentskim vodstvom Václava Talicha, kot je mladega Talicha označil ljubljanski časnik Slovenski narod. Razen odlomkov iz Wagnerjevih, Verdijevih in drugih oper so na koncertih izvajali predvsem slovanske skladbe, največ čeških, ruskih in seve slovenskih skladateljev. Zanimanje za koncerte je poraslo in vse bolj se je v javnosti uveljavilo prepričanje o pomembnosti tega orkestra za slovensko glasbeno kulturo. Zato so na letnem občnem zboru 23. oktobra istega leta preimenovali orkester v Slovensko filharmonijo, kot se imenuje še danes. Istočasno so sklenili nove pogodbe s člani orkestra in za dirigenta imenovali Václava Talicha, ki so ga visoko cenili po dotodanjem delu.

Kolikšna je bila zahtevnost dirigenta Talicha in izvajalska zmogljivost orkestra, dokazuje izbira orkestralnih del, ki so jih izvajali na posameznih koncertih. Naj predočim nekaj teh, povzetih iz zgodovinskega pregleda znanega muzikologa prof. dr. Primoža Kureta Slovenska filharmonija v razdobju od 1908. do 1913. leta, objavljenem v glasbeni reviji Zvuk.

Na prvem koncertu Slovenske filharmonije 1. novembra 1908 so izvedli uverturo Offenbachove operete Orfej v podzemlju, Giesselovo Idilo in Allegro, Svendsonovo Romanco, Beerove Madžarske plese, Sarasatejeve Ciganske melodije, Lebedovo Mazurko, suite iz Puccinijeve opere Madame Butterfly, medigro iz Saint-Saënsove opere Samson in Dalila, Kreutzerovo Kapelico in Parmove Razbojnike.

Na naslednji koncert filharmonije, o katerem je tisk opozarjal, da bo to prvi resnični simfonični koncert novega orkestra, so povabili slovenskega basista Julija Betetta, tedaj člana dunajske Dvorne opere in primadono ljub-

Dirigent Václav Talich

ljanske Opere Lili Nordgartovo. Orkester je z zborom Glasbene matice izvedel Dvořakov 149. psalm in Te Deum in Schubertovo Nedokončano simfonijo. Slovenski narod je 9. novembra 1908 poročal, da je »koncert zelo lepo uspel in da je orkester mojstrsko, s pravo virtuoznostjo in preciznostjo v vseh niansah izvedel Schubertovo Simfonijo, za katero je tudi dirigent Talich požel zaslužen priznanje«.

O koncertu orkestra Slovenske filharmonije, ki je izvedel Dvořakovo Simfonijo v G-duru, Paganinijev Violinski koncert s češkim solistom Janom Režkom in Griegovo Lirično suito, je Slovenski narod 9. decembra 1908 zapisal, da je »uspeh koncerta zgodovinskega pomena za razvoj slovenske glasbe« in da je »orkester težko nalogo izvedel precizno«. Dirigenta Talicha pa je pohvalil, »da je zmožgel v nekaj mesecih z odlično disciplino dvigniti orkester in izvleči iz njega vse, kar je želel«.

Ob pomanjkanju sredstev je orkester zabredel v finančne težave. Da bi orkester rešil svoj obstoj, je pogosto sodeloval na zabavah s plesnimi potpuriji in na plesih in maškeradah državnih ustanov in raznih društev. Večji koncert so spet priredili marca 1909, na katerem so izvedli Čajkovskega Klavirski koncert v b-molu, Antona Lajovca Poljub in Serenado za tenor in orkester, Bendlovega Šaljivega gajdaša, Ivanovo Koncertno suito in Parmovo Poslednjo noč za tenor in orkester.

Nadvse razgledani slovenski skladatelj Stanko Premrl, ki je dalj časa študiral na Dunaju, je o izredno uspelem koncertu zapisal, da sta orkester in dirigent »elektrizirala poslušalce« in da je »Slovenska filharmonija pod odličnim Talichovim vodstvom v minuli sezoni nudila s svojimi velikimi simfonijskimi nastopi vrsto odličnih izvedb in v vsakem primeru nadomestila kateri koli velemestni orkester« . . .

V prvi sezoni obstoja 1908/09 je orkester Slovenske filharmonije stodevetdesetkrat nastopil na koncertih in drugih prireditvah, kar je za tedanje razmere vsekakor spoštovanja vredna ugotovitev.

Na koncu sezone je Talich ustanovil godalni kvartet, s katerim je konec aprila 1909 prvikrat nastopil z deli W. A. Mozarta in A. Dvořaka. Razen Talicha, ki je igral violo, so bili člani kvinteta še J. Režek, K. Kučera in E. Bilek.

V drugi sezoni 1909/10 je orkester na svojem prvem koncertu v dvorani Narodnega doma izvedel pod Talichovim vodstvom Mendelssohnovo uverturo Ruy Blas, Elegijo za godalne instrumente Čajkovskega, potpuri iz Puccinijeve opere Madame Butterfly in nekaj Dvořakovih Slovanskih plesov, medtem ko je drugi del sporeda zabavne glasbe dirigiral koncertni mojster Markuzzi.

Velik uspeh je v začetku novembra doživel skupni koncert orkestra Slovenske filharmonije in zbora Hrvatskega pevskega društva Kolo, na katerem so bila izvedena dela znanih hrvaških skladateljev Albinija, Lisinskega, Hatzeja in Zajca. Talichov kvartet pa je v začetku decembra s svojo dovršeno izvedbo del ruskih skladateljev nudil glasbeni užitek, ki je navdušil poslušalce.

Razen koncerta prve izvedbe Sattnerjeve kantate Jeftejeva prisega, je treba omeniti še zadnji odlični koncert Talichovega kvarteta v začetku aprila 1909 s skladbami Mendelssohna, Beethovna in Čajkovskega. Dirigent Václav Talich je namreč za leto dni zapustil Ljubljano in odpotoval na študijsko izpopolnjevanje v Leipzig in Milano.

Tudi v sezoni 1909/10 so obnovili pogodbo z Opero v Ljubljani, s katero se je orkester Slovenske filharmonije prvikrat pod Talichovim vodstvom obvezal mesečno sodelovati v dvanajstih opernih in operetnih predstavah. Sedem del, večjidel operete, je dirigiral tudi Talich. Iz pomembne, za zgodovino slovenskega gledališča koristne knjige Repertoar slovenskih gledališč 1867—1967, v izdaji Slovenskega gledališkega muzeja v Ljubljani, povzemam, da je Talich prvikrat v tej sezoni 10. oktobra 1909 stopil za operni pult ljubljanske Opere in dirigiral Fallovo opereto Dolarska princesa. Z njemu lastno glasbeno vneto je dirigiral še operete: Edmunda Umetniško kri (13. novembra 1909), Jarna Logarjevo Kristo (14. decembra 1909), De Fallovo Ločeno ženo (25. januarja 1910), prvikrat opero G. Verdija Trubadur (19. februarja 1910) in kot zadnji v tej sezoni 19. marca 1910 Offenbachovi opereti, enodejanki Zaroka pri svetilnicah in Soproj pred durmi.

Upravni odbor Slovenske filharmonije, ravnateljstvo slovenske Opere in tedanji ljubljanski časopisi so bili polni hvaležnosti za delo Václava Talicha. Hvalili so njegove umetniške zasluge za izvedbo koncertov Filharmonije, Talichovega godalnega kvarteta in dirigiranja v opernem gledališču in se izražali, da bi »s takšnimi koncerti, kot jih je prirejal Talich in s takšnim orkestrom, ki mu je dirigiral, mogli nastopiti povsod«.

Po vrnitvi leta 1911, ki se jo je javnost nadvse razveselila, je bil Talich angažiran kot prvi dirigent v Operi in Slovenski filharmoniji. S širokopoteznim in zahtevnim programom je v sezoni 1911/12 močno razgibal glasbeno

življenje v Ljubljani. Na koncertih Slovenske filharmonije so po dvakrat na teden izvajali simfonično in zabavno orkestralno glasbo priznanih tujih in domačih skladateljev, v Operi je nastavil nove pevce in sam sestavil repertoar, ki je poleg osmih operet vseboval najboljša operna dela svetovne glasbene produkcije. Posebno pozornost je posvečal novim simfoničnim delom domačih skladateljev. Velik glasbeni dogodek za slovensko ustvarjalnost je bila izvedba oratorija Assumptio Huga Sattnerja, ki sta ga pripravila orkester Slovenske filharmonije skupaj z Glasbeno matico, na katerem so prvokrat sodelovali tudi gojenci Matične glasbene šole.

V Operi so se vrstile operete in operne predstave, v katerih je prav tako blestela Talichova umetniška pronicljivost. Takšne operne sezone, kot je bila pod njegovim vodstvom v Ljubljani, dotlej še ni bilo. Mojster sam je dirigiral kar sedem opernih del, v katerih je dokazal, da zna izvleči iz instrumentalistov in pevcev kar je največ možno. Dirigiral je Verdijevega Rigoletta (3. oktobra 1911), Smetanovo Prodano nevesto (26. oktobra 1911), Parmovo enodejanko Ksenijo in Wolf-Ferrarijevo enodejanko Suzanino tajnost (18. novembra 1911), Bizetovo Carmen (22. decembra 1911), Dvořakovo Rusalko (8. februarja 1912) in kot zadnjo premiero v sezoni, 7. marca 1912 Neumanovo opero Ljubimkanje.

Umetniški polet sezone 1911/12 je bil po Talichovi zaslugi vrh glasbenega življenja v Ljubljani pred prvo svetovno vojno. Po njegovem odhodu po končani sezoni v prvi polovici aprila 1912 v Prago je v ljubljanski Operi nastopila finančna kriza in ogrozila obstoj orkestra Slovenske filharmonije, ki ga je izredna Talichova umetniška osebnost dvignila za takratne razmere na zavidljivo umetniško raven. Po njegovi zaslugi so bila izvedena številna dela slovenskih skladateljev, s čimer je pripomogel slovenski glasbeni ustvarjalnosti k večjemu razmahu.

Spričo zaslug za češkoslovaško glasbo, katere sloves je na domačih tleh gojil z njemu dano umetniško predanostjo in jo na gostovanjih ponesel v širni svet, je bil leta 1957 imenovan za narodnega umetnika. Težko bolan se je za stalno preselil v dolino Brdatskih gozdov v vas Beroun, kjer je v svoji z vrtom obdani hiši preživel zadnje dneve do smrti 16. marca 1961 in kjer je bil na svojo željo tudi pokopan.

A l'occasion du centième anniversaire de Václav Talich

Le monde de culture entier s'est joint cette année à la Tchécoslovaquie pour se rappeler d'un des plus grands chefs d'orchestre, Václav Talich. Les Slováques lui devons une reconnaissance spéciale puisqu'il a commencé son activité de chef d'orchestre à Ljubljana, où il fut le premier chef d'orchestre de la Philharmonie de Ljubljana et il a dirigé aussi quelques opéras et opérettes à l'Opéra du théâtre provincial. L'activité artistique de Talich en Slovaquie eut un écho très fort sur sa personnalité artistique exceptionnelle dont l'influence pédagogique passa aux musiciens slováques de cette époque.

L'activité de chef d'orchestre de Talich était étroitement liée surtout à l'évolution de la philharmonie tchèque à la tête de la quelle il était de 1919 à 1941 excepté son séjour en Suède le 1931 à 1934. Après la guerre, il éléva l'orchestre de chambre de la Philharmonie de la Slovaquie à un niveau européen. En 1956, grièvement malade, il se retira dans le village de Beroun où il passa ses derniers jours jusqu'à la mort, le 16 mars 1961 et où il fut enterré.